

JAKUB DOSTÁL

Katastrofy a český člověk v 21. století: pomáhat či nepomáhat?

Text k přednášce na Metropolitní univerzitě v Praze k zahájení výstavy fotografií Tsunami: 10 let poté, která se uskutečnila 26. 3. 2015.

Ing. Jakub Dostál, Ph.D. pracuje v organizaci ADRA, o.p.s. jako vedoucí oddělení vzdělávání. Dlouhodobě se věnuje problematice bezpečnosti, krizových situací a neziskovému sektoru. Dříve pracoval na Masarykově univerzitě v Brně, kde se na Ekonomicko-správní fakultě věnoval výzkumu a výuce ve výše uvedených oblastech.

Úvod

Zemětřesení a následné tsunami v jihovýchodní Asii z prosince 2004 je jednou z nejničivějších katastrof, jaká kdy byla v lidských dějinách zaznamenána. Katastrofu však také následovala silná reakce neziskového sektoru, mj. i v ČR. V souvislosti s tím se objevuje i po letech několik otázek, např.: Dotýkají se katastrofy i občanů v České republice? Jaké jsou důvody pro to, aby se lidé v ČR zapojovali do řešení katastrof, když u nás je relativně klid? Existují i nějaké důvody proti? Jakým způsobem se můžou občané zapojovat do řešení katastrof? Jaká je role neziskových organizací při řešení katastrof? Na tyto otázky se pokusím nabídnout v tomto textu možnou odpověď. Mojí ambicí není poskytnout čtenářům objektivní pravdy, jde mi spíše o interpretace faktů, sloužící jednak k rozšíření obzorů a dále také k zamyšlení se nad důležitými otázkami moderní společnosti.

Na začátku svého textu se budu v rámci úvodu do problematiky zabývat otázkou, jak daleko je od lidského bezpečí do stavu, kterému říkáme katastrofa. V druhé části budu diskutovat otázku, co se děje po katastrofách a kde se bere ochota lidí pomáhat lidem v nouzi, které neznají. Zároveň zde nastíním různé aktéry humanitární pomoci a také roli neziskových organizací v této oblasti. Ve třetí části blíže rozvedu otázku hrozby katastrof v České republice v kontextu globální propojenosti světa. Ve čtvrté části budu diskutovat otázku ne/pomáhání s naznačením možných vhodných způsobů pomoci. V páté části se zaměřím na tsunami, které zasáhlo v roce 2004 jihovýchodní Asii, zejména na aktivity české pobočky humanitární organizace ADRA, na jejímž příkladu se pokusím stručně ilustrovat roli neziskových organizací při podobných událostech.

V tomto textu částečně vycházím z výzkumu prováděného v rámci mé disertační práce na Masarykově univerzitě. V textu se tak vyskytují krátké převzaté pasáže z mé disertační práce, na které se vždy odkazují. Krátké pasáže v poslední části textu pochází z tiskových zpráv organizace ADRA, ty jsou taktéž označeny odkazem na ně.

1) Co je bezpečí...?

Když se řekne katastrofa, vybaví se většině z nás zřejmě zkáza, utrpení, smrt, a podobné negativní věci. Nemáme rádi katastrofy,¹ připomínají nám vlastní zranitelnost a křehkost toho, čemu říkáme štěstí. Jeden okamžik a vše může být pryč. Slavný profesor Maslow (1943, s. 394-395) ve své teorii lidské motivace vyjádřil určité hierarchické uspořádání lidských potřeb. Přijmeme-li jeho teorii (často vyjadřovanou v Maslowově pyramidě lidských potřeb), budeme konfrontováni se skutečností, že nejsou-li uspokojeny fyziologické potřeby člověka (jídlo, pití, spánek, dýchání apod.), ostatní potřeby ustupují stranou. Jsou-li uspokojeny naše fyziologické potřeby, naši nejsilněji pocíťovanou potřebou je potřeba bezpečnosti (angl. safety, jde tedy o to být v bezpečí²). Na dalších místech jsou potom potřeba lásky, uznání (úcty) a seberealizace.

Nemusíme mít příliš hluboké znalosti o této problematice, abychom věděli, že důsledky katastrof narušují spodní patra Maslowovy pyramidy (jako jsou fyziologické potřeby, nebo potřeba bezpečí), přičemž neexistuje způsob, jak zamezit negativním důsledkům katastrof na lidstvo. Co však má veliký význam, je minimalizovat tyto dopady.

Vraťme se ale nyní k tomu, co je to bezpečnost. Především je to značně široký pojem, který není zdaleka tak intuitivní, jak se může zdát. Zde ve svém textu (vzhledem k tomu, že ho částečně vztahuji k obyvatelům ČR) uvedu definice bezpečnosti, jak je uvádí Ministerstvo vnitra ČR. To využívá tradiční rozdělení bezpečnosti na vnitřní a vnější, přičemž pro naše účely je hlavní bezpečnost vnitřní, tedy:

„Stav, kdy jsou na nejnižší možnou míru eliminovány hrozby ohrožující stát a jeho zájmy zevnitř a kdy je tento stát k eliminaci stávajících i potenciálních vnitřních hrozeb efektivně vybaven a k ní ochoten. Je to rovněž souhrn vnitřních bezpečnostních podmínek a legislativních norem a opatření, kterými stát zajišťuje demokracii, ekonomickou prosperitu a bezpečnost občanů, a jimiž stanoví a prosazuje normy morálky a společenského vědomí.“ (MVČR, 2015)

Jde tedy o to, aby stát minimalizoval bezpečnostní hrozby a aby se efektivně připravil a vybavil na řešení potenciálních hrozeb. Definice vnější bezpečnosti je do značné míry podobná, je však vztažena směrem k vnějším hrozbám, které nemusí být nutně vojenského charakteru, jde o:

„Stav, kdy jsou na nejnižší možnou míru eliminovány hrozby ohrožující stát a jeho zájmy zvnějšku a kdy je tento stát k eliminaci existujících i potenciálních vnějších hrozeb efektivně vybaven a ochoten. Hrozby mohou být vojenské nebo ekonomické povahy, mohou mít charakter migrační vlny apod. Je to také souhrn mezinárodněpolitických, ekonomických a vojenských vztahů státu s okolními státy a koalicemi, jejichž prostřednictvím prosazuje své státní zájmy.“ (MVČR, 2015)

Je třeba uvést, že mezi stavem, kdy je lidově řečeno na daném území naprostý „klid a mír“ a stavem, kdy udeří ničivá katastrofa, není žádná bezedná propast. Teorie, ale i česká praxe (v

¹ Pomineme-li lidskou touhu po senzaci a po informacích, kdy jsme přitahováni informacemi o katastrofách

² nikoli pouze minimalizovat hrozby a připravit se na jejich naplnění.

podobě legislativy) rozeznává několik situací, které se nacházejí mezi stavem bezpečí a katastrofou³ (Dostál, 2015):

- Mimořádná událost⁴ malého rozsahu – běžné nehody (např., dopravní) a havárie
- Mimořádná událost velkého rozsahu – dochází k aktivaci dvou a více složek záchranného systému (např. policie, záchranné služby, hasičského záchranného sboru). Jde o větší nehody, případně živelní a jiné pohromy, jejichž následky je možné zvládnout běžnou činností správních úřadů
- Krizová situace – mimořádná událost velkého rozsahu, jejíž zvládnutí není možné zvládnout běžnou činností správních úřadů. Nastává úprava běžného režimu (v ČR v podobě vyhlášení krizového stavu⁵), může dojít k dočasnému omezení práv občanů.

Pojem krizová situace se částečně překrývá s pojmem katastrofa, přičemž kromě nutnosti zvláštní činnosti úřadů se definuje taky značnými škodami na životech, majetku, zdraví apod. Např. profesor Domres (2001, s. 1) uvádí následující členění:

- Nehoda (5 raněných)
- Hromadné neštěstí (5 až 100 raněných, méně než 10 mrtvých)
- Katastrofa (nad 100 raněných, nad 10 mrtvých)

V českém prostředí je vyhlášení krizové situace (a tedy moment, kdy se z mimořádné události stává krizová situace) politické rozhodnutí, které vykonává hejtman (v případě stavu nebezpečí), vláda (v případě nouzového stavu), případně parlament (v případě stavu ohrožení státu a válečného stavu). Krizový stav tak může nastat i za situace, kterou bychom za katastrofu neoznačili.⁶

Každé členění s sebou nese větší či menší zobecnění. Co je však důležité, nikdo z nás nedokáže odhadnout, kde na škále mezi bezpečím a katastrofou se náš život bude v různých jeho fázích pohybovat. Můžeme se pokusit minimalizovat bezpečnostní hrozby a snažit se být připraveni na různé mimořádné události, nebo dokonce katastrofy, zaručit bezpečí nikomu nedokážeme. A nedokážou to ani vyspělé společnosti, viz teroristické útoky ve vyspělých západních zemích, nebo ničivé tsunami v Japonsku, jedné z nejvyspělejších zemí světa.

2) Katastrofa a co potom?

Japonci mj. díky své technologické vyspělosti dosáhli při tsunami v roce 2011 relativně nízkých ztrát. Oficiální údaje jsou 15 891 mrtvých, 6 152 zraněných, 2 584 pohřešovaných, 228 863 evakuovaných, 127 290 budov zničených, 747 989 budov poškozených (National Police Agency of Japan, 2015). Podle Světové banky celá katastrofa způsobila ekonomické škody ve výši 235 miliard USD, což této katastrofě přináší smutný triumf nejnákladnější katastrofy v lidských dějinách (Zhang, 2011).

Katastrofu takových rozměrů je velmi obtížné, až nemožné, efektivně zvládat i pro takovou zemi, jako je Japonsko, proto také světové společenství reagovalo i na tuto katastrofu. Podle

³ Existují ale i jiná rozdělení, např. podle počtu obětí.

⁴ Český krizový zákon 240/2000 Sb., zná pouze pojem mimořádná událost, zde uvádím rozdělení mimořádných událostí na dva typy, jelikož termín mimořádná událost postihuje obrovské spektrum událostí.

⁵ Krizové stavy podle české legislativy jsou stav nebezpečí, nouzový stav, stav ohrožení státu a válečný stav.

⁶ Např. vyhlášení stavu nebezpečí po působení tornáda v Litovli v roce 2004, které ve srovnání s ostatními krizovými situacemi způsobilo relativně malé škody (Antonová, 2004, 21),

japonského ministerstva zahraničí se do pomoci zapojilo 116 zemí a 28 mezinárodních organizací. Celková výše humanitární pomoci bylo 520 miliard japonských jenů, přičemž určitá forma pomoci byla poskytnuta celkem 930 000 lidem (Aqidah, 2015). Před rizikem katastrof nás tak nezachrání ani technologický pokrok, ani celková vyspělost civilizace. Zároveň to není ani záruka toho, že jakýkoli stát bude sám schopen se plně postarat o své občany, nemluvě o schopnosti člověka zajistit si bezpečí sám.

Po katastrofě, nebo spíše souběžně s ní, přichází zkáza, jakkoli pateticky to může znít. Smrt, zranění, zničený majetek, tato slova jen těžko dokážou popsat skutečný rozměr dopadů katastrof. Moderní společnost dokáže změřit ekonomické škody, vyčíslit oběti na životech nebo zdravotní dopady, některé katastrofy dokonce dokážeme předvídat. Pouhá fakta však nedokážou vystihnout skutečný rozměr katastrofy a její dopad na lidské životy.

Zde si můžeme povšimnout silné vazby na mimořádné situace menší intenzity, kdy jejich dopad na lidský život jednotlivce může být dosti podobný, jako je tomu u katastrof. Stačí si představit tragickou ztrátu blízkého např. při autonehodě, nebo trvalé zdravotní následky vinou např. požáru nebo povodně. I kdybychom byli jen jedno číslo ve statistice, nic to neříká o dopadu na život náš, případně životy našich blízkých. Jednotlivé typy mimořádných událostí (včetně krizových situací a katastrof) tak narušují bezpečí, které je podle Maslowa naší základní lidskou potřebou, rozdíl je „pouze“ v jejich intenzitě a ničivosti.

Při každé z těchto událostí tak může nastat situace, kdy si člověk nedokáže pomoci sám, ať už z důvodu toho, že potřebuje odbornou pomoc (např. zdravotní, psychosociální), nedokáže si sám zabezpečit své základní potřeby, nebo potřebuje zásah „zvenčí“, aby se mohl dostat z bezprostředního dopadu mimořádné události.

Tyto situace, kdy lidé trpěli následkem mimořádných událostí různých typů, jsou zřejmě tak staré, jako lidské dějiny. Příkladně tisíce let jsou také staré lidské snahy zmírňovat utrpení ostatních. Naše západní kultura je velmi výrazně ovlivněna židovskou kulturou, kde byla pomoc potřebným vždy velmi výrazná, jak se můžeme dočíst např. v Tanachu, nazývaném křesťany Starý zákon, nebo Stará smlouva (Kent, 1901).⁷

Z židovské kultury vyšlo také křesťanství, u kterého již vliv na naši kulturu vnímáme zřejmě silněji. V křesťanském Novém zákoně tak najedeme nejstarší zdokumentovaný případ veřejné sbírky, který je autorovi znám. Jde o sbírky první křesťanské církve na pomoc chudým křesťanům v polovině prvního století, které organizoval Pavel z Tarsu⁸ (Bible, list Římanům, 15. kapitola, verše 25-26).⁹ Sbírkou se konaly v relativně bohatých církvích v Řecku a v Malé Asii a výtěžek sbírky putoval do Jeruzaléma, tedy do oblasti zatížené značným zdaněním (Alexander P. a Alexander T. 2009, s. 675, Dostál, 2015, s. 14-15). Vezmeme-li v úvahu skutečnost, že Nový zákon můžeme označit za nejzachovalejší starověký text¹⁰, je to poměrně

⁷ Např. je zde důraz na pomoc chudým a cizincům: „*Když budete sklízet obilí své země, nesklízej své pole až do kraje a nepaběrkuj, co po sklizni zůstalo. Ani svou vinici úplně neobírej a nepaběrkuj, co na vinici upadlo. Nech to chudákovi a přistěhovalci. Já jsem Hospodin, váš Bůh.*“ (Leviticus, 19, 9-10, Bible), podobné texty najdeme také na jiných místech.

⁸ Známý také pod jmény Saul z Tarsu, apoštol Pavel, či svatý Pavel.

⁹ Mimořádně víra a náboženské vyznání představují, spolu s nutností ustanovit válečné kodexy, podle Daveyho, Bortona a Foleyho (2013, s. 5) dva hlavní historické impulzy pro vznik humanitární pomoci.

¹⁰ Vzhledem k počtu jeho starověkých opisů a doby, která uběhla od napsání textu do nejstarších nalezených částí rukopisů.

přesvědčivý důkaz, že lidé již minimálně před 2000 lety byli ochotni věnovat své peníze na pomoc lidem v tíživé situaci, které pravděpodobně ani neznali¹¹ (Slick, 2015).

Tyto činnosti, někdy označovány jako humanitární gesto (Davey, Borton a Foley, 2013, s. 1) se postupně vyvinuly do moderního systému humanitární pomoci, který obnáší především naplňování nastalých potřeb v důsledku válečných konfliktů či přírodních katastrof, podpora zasaženého obyvatelstva, snížení rizika a příprava na krizové situace, podpora mírových snah a řešení konfliktů atd. (Dostál, 2015, 18-19).

Postupem času se následkem moderního vývoje vyprofilovalo několik hlavních aktérů humanitární pomoci (Davey, Borton a Foley, 2013, s. 1):

- Státy
- Mezivládní organizace (IGO, angl. intergovernmental organizations) – např. OSN
- Neziskové organizace a jejich sítě – specifické postavení má Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce¹²

Tito aktéři tvoří jádro úzce propojeného systému závislého na úrovni finančních prostředků, řízení, lidských zdrojích a také na hodnotách (ALPAN, 2012, s. 9). Davey, Borton a Foley (2013, s. 1) uvádí další aktéry humanitární pomoci:

- Zasažené místní komunity¹³
- Náboženské organizace
- Různé státní subjekty

V tomto textu kladu hlavní důraz na účast samotných občanů, proto hlavní pozornost bude věnována neziskovým organizacím. Otázka, která napadne zřejmě každého, je, jaký je vlastně úkol neziskových organizací, jaký je smysl jejich účasti při řešení následků mimořádných událostí a katastrof.

Simo a Bies (2007, s. 125) uvádí jako jednu z rolí neziskového sektoru v krizovém řízení vyplňování mezer v dostupnosti státem poskytovaných veřejných služeb a také doplňování státu v případě státních selhání. Další významnou úlohu NNO zmiňuje Kapucu (2007, s. 559) a sice roli mediátora, který umožňuje zapojení obrovského množství lidí do řešení následků krizových situací. Především se jedná o zapojení dodatečných lidských, finančních a materiálních zdrojů (v podobě dobrovolnictví a dárcovství) do řešení následků krizové situace. (Dostál, 2015, s. 23).

¹¹ Byť je jako křesťany pojily určité vazby.

¹² Celkový počet humanitárních NNO se však celosvětově odhaduje na 4 400 NNO (ALNAP, 2012, s. 9)

¹³ Termínem komunita se označuje společenství lidí spojených určitými sociálními a emocionálními vazbami (Frič, Vávra, 2012, s. 11). Místní komunita je potom vymezena prostorem, zájmy a příležitostmi a je tvořena sítěmi, vazbami a propojeními. Může jít o společenství obce, sousedství apod. (Baštecká a kol 2013, s. 89)

3) Katastrofa v ČR, jak jsme na tom?

Již jsme si ukázali, že zachování lidského bezpečí během života nelze zajistit, jelikož se pohybujeme ve světě plném nejistot a násilných jevů. Zároveň jsme si připomněli skutečnost, že již tisíce let je v lidské společnosti (nebo přinejmenším v její části) přítomen jev, kdy lidé dobrovolně přispívají na snižování utrpení ostatních. Nyní se dostáváme k otázce, jak souvisí katastrofy s člověkem žijícím v 21. století na území ČR, hlouběji.

Obvyklým stereotypem, podle zkušeností autora, je domněnka, že katastrofy se týkají pouze zemí, ležících daleko od našich hranic. V následujících řádcích se pokusím ilustrovat, proč tuto domněnku pokládám za mylnou.

Určitým vodítkem nám může sloužit základní členění katastrof na katastrofy přírodního a antropogenního původu (způsobené člověkem). Obecně můžeme říci, že jednotlivé katastrofy mají na různých místech odlišné pravděpodobnosti, že nastanou, některé jevy jsou na určitých místech takřka vyloučeny (např. tsunami v ČR).

Zatímco přírodní katastrofy jsou relativně silně podmíněny přírodními vlivy a ničivých hurikánů a tsunami se u nás bát nemusíme (byť zde často máme ničivé záplavy a občas také tornáda). Pravděpodobnost, že by současnou ČR zasáhla v krátkodobém až střednědobém horizontu přírodní katastrofa s obrovskými ztrátami na životech, skutečně není příliš vysoká, vzhledem k našim přírodním podmínkám a úrovni našeho integrovaného záchranného systému.

Mnohem nevyzpytatelnější je hrozba katastrof způsobených člověkem, jelikož tyto hrozby nejsou limitovány (relativně konstantními) přírodními vlivy, ale pouze možnostmi člověka způsobit danou katastrofu (ať už úmyslně, nebo chybou). Další vliv má potom dané prostředí (je rozdíl, dojde-li k silnému výbuchu v opuštěné oblasti nebo na zastávce plné lidí).

Úmyslem autora v žádném případě není vyvolávat paniku, spíše upozornit na skutečnost, že násilné útoky (ať už by šlo o terorismus, nebo o „prostý“ kriminální čin), letecké a jiné havárie jsou realitou dnešní doby a potenciálně hrozí každému členu moderní společnosti.

Pointa je, že každý rok nastane po celém světě značné množství událostí, jejíž oběti nejsou schopni se sami lidově řečeno postavit na nohy. Právě o tomto mluvil Kapucu (2007, s. 559), když zmiňoval určitou roli mediátora, prostředníka, kterou plní neziskové organizace.

Umožňují tak zapojení obrovského množství lidí do řešení následků krizových situací. Tato situace je nejmarkantnější u moderních katastrof, kdy se veliké množství lidí nachází v tíživé životní situaci, nemající dostatek prostředků vzít opět svůj život do svých rukou. Historie nám ukazuje, že se velmi často nachází také veliké množství lidí, nezasažených danou katastrofou, ochotných přispět k řešení následků katastrofy a majících k tomu i potřebné prostředky.

Jen těžko si lze představit následky ničivých katastrof, byť jen v posledním desetiletí, kdyby si každý nezasažený člověk (včetně vlád, jakožto zástupců svých občanů¹⁴) hleděl svého a nezapojoval se do řešení následků. Troufám si říci, že každá z moderních katastrof by se tak stala ještě ničivější.

¹⁴ V ideálním případě.

Jedno z nejznámějších lidových přísloví „Nehas, co tě nepálí“ poněkud ztrácí svojí hloubku v dnešním globalizovaném světě, kdy jeden dlouhodobě neřešený problém ovlivňuje i ostatní. Nezvládnutá hrozba islamistického terorismu způsobila, že jediný teroristický útok na Světové obchodní centrum v USA v roce 2001, zapříčinil smrt občanů více než 7 zemí! (Dostál, 2010, s. 31). Stejně tak nestálá bezpečnostní situace na blízkém východě, která vyústila v založení Islámského státu, zhoršila bezpečnostní situaci v Evropě. Nemluvě o propojenosti světové ekonomiky nebo o světových humanitárních krizích, následkem kterých opouštějí své domovy i své země statisíce lidí, často končících v uprchlických táborech. Svět dnes více než kdy dříve připomíná jeden obrovský les, ve kterém je několik drobnějších ohníčků, které se neustále zvětšují. Mohu odejít na kraj lesa, ale pokud je les mým domovem, měl bych vznikajícím požárům minimálně věnovat dostatek pozornosti.

4) Pomáhat či nepomáhat?

Otázka, která se nabízí, je proč? Proč lidé již tisíce let obětovávají své prostředky, které by mohly využít ke svojí potřebě, pro ostatní, které ani neznají? V předchozím textu jsem nastínil několik základních důvodů, proč se zapojovat do řešení následků katastrof, shrnul bych to do několika bodů:

- Dnes jsem ten, kdo může pomoci, zítra mohu být tím, kdo pomoc potřebuje
- V dnešní době může snižovat lidské utrpení takřka každý, kdo má alespoň nějaké zdroje, které bezprostředně nepotřebuje
- Vzhledem ke globální propojenosti světa neřešené problémy jedné země (regionu) mohou mít dopad na ostatní

K tomu bych doplnil ještě následující:

- Dobrý pocit a jisté vnitřní naplnění¹⁵

Důvodů k zapojení se je jistě mnohem více a nemusí být vždy takto „ušlechtilé,“ může jít také o touhu se seberealizovat, případně být viděn, ať už jde o jednotlivce, firmy nebo státy. Úmyslem autora není motivy k pomáhání hodnotit, ale spíše je uvést a nechat na čtenáři jejich posouzení

Pojďme se nyní zaměřit na argumenty proti. Nabízí se hned několik důvodů:

- Nejistota, zda se finanční pomoc dostane k potřebným

Otázka, zda se finanční pomoc skutečně dostane k potřebným, je skutečně na místě, neboť dárce stojí o to, aby jeho dar splnil účel, pro který byl darován. I když vyloučit negativní jevy v této oblasti zcela jistě nelze, je třeba mít na paměti značnou konkurenci v oblasti neziskových organizací, kdy je zde silný tlak na samotné organizace chovat se tak, aby nepoškodila svůj image u svých podporovatelů. Pomineme-li tento poněkud pragmatický argument, v neziskovém sektoru věnujícím se katastrofám lze předpokládat relativně vysokou míru vnitřní motivace, jelikož jde o práci, která je velmi náročná a zpravidla méně finančně ohodnocena, než v ziskovém prostředí (přinejmenším v českém prostředí). S tím sice může souviset pokušení „tak trochu si přivydělat,“ nicméně potřeba vyvarování se skandálu působí do určité míry jako určitý samoregulační mechanismus.

¹⁵ Na začátku našeho letopočtu Ježíš Kristus řekl, že požehnanější je dávat než dostávat. (Skutky apoštolů, 20, 35, Bible), řada lidí tento názor zastává i dnes.

- „Mně také nikdo nepomůže, tak je lepší snažit se zajistit sám“

Nikdo nemůže zaručit, že dostaneme-li se do problému, společnost se za nás postaví. Na druhou stranu proti celé řadě mimořádných událostí a katastrof se zajistit nedokážeme, a pokud by se tento jev (starat se sám o sebe) stal relativně hodně rozšířeným, hrozily by destruktivní tendence na celou společnost.

- „Jedna kapka v moři nic nezmůže, tak proč věnovat drobný dar“

Tento argument má čistě z pohledu jednotlivce určitou logiku, za předpokladu že se toto přesvědčení nebude šířit na ostatní jedince. Každá kapka v moři je důležitá, protože moře, včetně toho humanitárního, se skládá z drobných částí.

- „Nedám, sám mám málo“

V předchozím textu jsem rozporoval přísloví „Nehas, co tě nepálí,“ v této části narážím na další oblíbené rčení. Ve skutečnosti hovoří fakta tak, že většina z obyvatel ČR má víc, než co nutně potřebujeme k přežití, což neznamená, že ekonomická situace naší země, včetně situace našich obyvatel, je ideální. Chci jen říct, že v porovnání se zasaženými katastrofami velká část z nás může postrádat drobný finanční příspěvek. Jsme v dnešní době zvyklí vše počítat, měřit, autor však zastává názor, že nejenom že platí, že „šťěstí si za peníze nekoupíš,“ ale také že štěstí a vnitřní naplnění se koupit nedá. Hudební skupina Pio Squad ve své písni o podpoře vzdělávání dětí ve slumech v Bangladéšské Dháce v písni Čalantika zpívá: „Když jeden blbej beer vyměníš za dobrej pocit“. Utrácíme peníze za spoustu věcí, které ve skutečnosti nepotřebujeme, a přesto často žijeme v iluzi, že ano.

Výše uvedené argumenty a jejich diskuze neměla za cíl podat vyčerpávající odpověď na otázku, jestli má pomáhání při katastrofách smysl. Autorovi šlo o diskuzi argumentů, které v této věci vnímá jako hlavní. Nicméně dospějeme-li k názoru, že pomáhat obětem katastrof smysl má, nabízí se otázka jak?

Osvědčeným (a velmi populárním) způsobem je využití nějaké neziskové organizace jako takzvaného mediátora. Neziskové organizace řešící následky katastrof mívají zpravidla jak know-how, tak experty, co se jim však často nedostává, jsou zdroje na okamžitou pomoc. Jedním ze způsobů získávání dodatečných zdrojů jsou veřejné sbírky, včetně stále populárnější formy dárcovské SMS (DMS).

Velmi často je možná také dobrovolnická pomoc, v západním světě zpravidla prostřednictvím neziskových organizací. Tato možnost je však značně omezena jak geograficky, tak často také jazykovou bariérou a byrokratickými obtížemi. Nicméně dobrovolnictví při povodních v ČR je pro obyvatele ČR stále populárním způsobem, jak se zapojit. Zahraniční dobrovolnictví při řešení katastrof je však z řady důvodů problematické.

Existuje však ještě jeden, často opomíjený způsob, jak se jednatel může zapojit do řešení následků katastrof, a sice výběrem povolání. Při těchto činnostech je zapotřebí celé řady profesí, od manažerů, inženýrů, záchranářů, humanitárních a rozvojových pracovníků až po manuální pracovníky.

5) Tsunami 2004

O roli neziskových organizací jsem mluvil již dříve, zmiňoval jsem:

- doplňování státu v případě státních selhání
- roli mediátora
- zapojení dodatečných zdrojů

Nyní bych tuto roli chtěl ukázat více prakticky, a sice na příkladu aktivit humanitární organizace ADRA ČR po tsunami v jihovýchodní Asii v roce 2004.

Tsunami v roce 2004, které dosahovalo místy až 30 metrů, připravilo o život 230 000 lidí ve 14 zemích, (Paris, Lavigne, Wassimer a Sartohadi, 2007), jde tedy o jednu z nejničivějších katastrof, co do počtu obětí na životech. Nejvíce zasaženými zeměmi byla Indonésie, Srí Lanka, Indie a Thajsko. Stejně jako v podobných případech, následovala humanitární intervence mezinárodního společenství, která dosáhla objemu 14 miliard USD (Jayasuriya a McCawley, 2010).

Do této pomoci se zapojila celá řada neziskových organizací z různých částí světa. Nyní se zaměříme do České republiky, konkrétně na českou pobočku humanitární organizace ADRA.

Bezprostředně po vypuknutí katastrofy zřídila ADRA konto pomoci obětem tsunami, na které přišlo více než 120 milionů korun¹⁶, z toho téměř 50 milionů pouze prostřednictvím dárcovské SMS DMS ASIE¹⁷. ADRA dále vypravila dvě letecké zásilky především se zdravotnickým materiálem, ve spolupráci s místními organizacemi distribuovala také okamžitou materiální pomoc. Následně iniciovala rozsáhlé rozvojové projekty zaměřené na výstavbu škol, domů, obnovení zdrojů obživy atd., včetně největšího rozvojového projektu v historii ADRA ČR – ADRA pro Sumatru¹⁸ (ADRA, 2014).

Protože šlo o katastrofu, která silně zasáhla hned několik zemí najednou, i pomoc organizace ADRA se odehrávala ve více zemích, šlo o:

- Indonésii
- Srí Lanku
- Thajsko
- Indii

Indonésie:

V Indonésii se uskutečnil již zmiňovaný největší rozvojový projekt organizace ADRA ČR, ve městě Meulaboh na západním pobřeží Aceh na Sumatře. V tomto městě zemřelo následkem tsunami 20 000 lidí a zničeno bylo v této oblasti přes 95 škol. V rámci tohoto rozvojového projektu došlo k obnovení 52 škol, včetně dodání vybavení a zajištění zvýšení kvalifikace pro učitele. Na Jávě organizace ADRA provozovala řadu výukových programů a praktických tréninků směřujících k znovu vybudování živobytí přeživších, ale přesto zasažených

¹⁶ Autor předpokládá, že blíže nespecifikovaná část této sumy byla vybrána díky značce organizace ADRA, která se již od povodní v roce 1997 v ČR těší poměrně značné oblibě a uznání.

¹⁷ Podle tehdejšího předsedy správní rady Nadace ADRA Vítězslava Vursta se pro dobrý efekt této formy sbírky musí sejít tři faktory: Událost, která vyvolá zájem veřejnosti, důvěryhodná organizace a média, které představují nástroj, jak se informace o prvních dvou dostane mezi lidi (ADRA, 2014). Důsledky tsunami byly šokující takřka pro celý svět, navíc se katastrofa odehrála o Vánocích, přičemž ADRA měla již tehdy (více než 7 let po prvních velkých novodobých povodních) v ČR určité jméno. Tato teorie tak poskytuje relativně uspokojivé vysvětlení tohoto jevu.

¹⁸ V rámci tohoto projektu ADRA ČR na Sumatře opravila či postavila 52 škol (ADRA, 2014).

katastrofou. Do Indonésie také směřovala největší suma vybraná v již zmiňované sbírce (téměř 55 milionů Kč) (ADRA, 2014).

Srí Lanka:

Pomoc organizace ADRA na Srí Lance byla zaměřena na obnovu bydlení a obživy, jakožto základních lidských potřeb. ADRA se zaměřovala na azylové domy, výrobní lodí a vybavení pro rybáře, vybavení dílen pro automechaniky a vznikl také projekt České vesnice¹⁹, kdy došlo k obnovení části města Tangalle na jihovýchodním pobřeží Srí Lanky²⁰. Součástí projektu byla i výstavba mateřské školy a dětského hřiště. ADRA zde financovala výstavbu tzv. výstražných věží, ze kterých je možné vlnu tsunami pozorovat s předstihem a které pomohou předejít další podobné katastrofě²¹ (ADRA, 2014).

Thajsko

V Thajsku organizace ADRA ČR pracovala jak na podpoře zaměstnanosti, tak na výstavbě nové školy a pomáhala také rybářům postavit nové lodě. Šlo zejména o oblasti Phang-nga, Ranong a Phuket (ADRA, 2014).

Indie

Indické souostroví Andaman a Nikobar bylo kvůli blízkosti epicentra zemětřesení a následné tsunami zasaženo velmi silně. ADRA ČR se zde zaměřovala na vybudování vodních zdrojů a zajištění lékařské péče pro lidi žijící v provizorních táborech. V provincii Nellore vybuodovala patnáct nových školních tříd v pěti postižených školách (ADRA, 2014).

Na příkladu organizace ADRA ČR si můžeme všimnout několika častých jevů u pomoci neziskových organizací při řešení následků katastrof:

- Operativní řešení na nastalou situaci
- Relativně rychlé shromáždění finančních prostředků
- Relativně rychlá alokace shromážděných prostředků (ve spolupráci s místními organizacemi)
- Snaha o navazující rozvojové projekty

V tomto textu není prostor na hlubší analýzu situace a autor je zastáncem toho, že fakta mají omezenou vypovídací schopnost o tom, jaká tato katastrofa vlastně byla, neboť jí popisují jen

¹⁹ V sinhálštině Cheskagama, určitou zajímavostí je, že sinhálština nezná výraz pro „Česko“, proto bylo rozhodnuto použít české slovo „česká“, které se Sinhálcům foneticky líbilo a následně ho také začali používat. K tomu se přidalo sinhálské „gama“, tedy vesnice (ADRA, 2013)

²⁰ Ještě zajímavější než název České vesnice je skutečnost, že její obyvatelé pocházejí z jedné čtvrti, de facto se všichni jenom přesunuli o pár kilometrů dál a původní vazby mezi nimi zůstaly. I díky tomu si Českou vesnici vzali za svou a pečují o svoje domy a zahrádky (ADRA, 2013).

²¹ Před tsunami v roce 2004 zde neexistoval žádný systém výstrahy, což zřejmě velmi výrazně ovlivnilo vysoké číslo počtu obětí na životech. Dvě věže, jejichž výstavba financovala organizace ADRA, patřily mezi prvních pět, které byly v dané lokalitě postaveny. Dnes jich je přes 75 a několikrát se již osvědčily v provozu, např. v dubnu 2012 při zemětřesení v Indonésii, kdy byla kvůli hrozbě tsunami evakuována část pobřeží.

z určitého, velmi omezeného úhlu pohledu. Přesto má tato část ilustrovat jak ničivé dopady této katastrofy, tak následnou reakci neziskového sektoru na příkladu organizace ADRA ČR, kterému došlo za výrazného zapojení obyvatel ČR.

Závěr

Cesta od naprostého bezpečí do obrovské katastrofy může být kratší, než se na první pohled zdá. Nejde jen o možné eskalování mimořádných událostí, ale také o to, že z pohledu jednotlivce se i mimořádná událost malého rozsahu (jako je třeba autonehoda), může zdát totální katastrofou. Přes veškerý technologický pokrok nedokážou ani ty nejvyspělejší země světa zajistit svým obyvatelům naprosté bezpečí. Určitým příkladem je technologicky velmi vyspělé Japonsko a obrovské škody, které utrpělo následkem tsunami v roce 2011, případně vyspělé západní země, ne vždy úspěšně bojující s teroristickými uskupeními.

Humanitární pomoc se z původního humanitárního gesta postupně vyvinula v moderní systém reagující na různé krizové situace všeho druhu a především na potřeby obyvatelstva. Hlavními aktéry humanitární pomoci jsou v současné době státy, mezinárodní organizace a neziskové organizace.

Katastrofy s obyvateli ČR souvisí zejména dvojím způsobem, za prvé nemůžeme vyloučit ničivou katastrofu, zejména antropogenní povahy. Za druhé katastrofy v jedné části světa mají velmi často dopad v jiné části světa.

Autor je přesvědčen, že na otázku zda pomáhat či nepomáhat obětem katastrof, si musí každý odpovědět sám. Autor diskutoval argumenty pro a proti, přičemž byly nastíněny také způsoby jak se zapojovat, převážně finančně, ve vybraných případech (a vhodným způsobem!) dobrovolnicky, anebo zasvěcením své kariéry této oblasti. V určitých případech může být vhodné také darovat materiální pomoc, zde ale taktéž závisí na vícero okolnostech, jako je vzdálenost, potřebnost materiální pomoci nebo její dostupnost v místě katastrofy.

Použil jsem příklad aktivit organizace ADRA po tsunami v roce 2004 v jihovýchodní Asii, abych tak ilustroval pomoc neziskových organizací v této oblasti. Tento příklad tak ilustruje hlavní roli neziskových organizací při řešení následků katastrof, a sice jako mediátor mezi těmi, kteří pomoci chtějí a mohou a těmi, kteří pomoc potřebují. Dále také doplňování státu tam, kde nezvládá řešit nastalou situaci a také získání dodatečných finančních zdrojů do řešení následků celé katastrofy.

Nezbývá než dodat, že autorovým přáním je, aby se žebříčky nejničivějších katastrof již neměnily a česká společnost byla i nadále přinejmenším stejně solidární, jako byla dosud.

Reference:

- 1) ALEXANDER, D.; ALEXANDER, P. (ed.). The Lion handbook to the Bible. 4. aktualizované vydání. Lion Hudson Plc, 816 s. 2009. ISBN 978-0745953700
- 2) ALNAP. The State of the Humanitarian System. London: ODI. 2012.
- 3) ANTONOVÁ, B. Možnosti krizového řízení veřejnou správou. In: Sborník příspěvků z mezinárodní doktorské vědecké konference INPROFORUM Junior 2010. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Ekonomická fakulta, 2010, s. 17-22. ISBN 978-80-7394-226-7.
- 4) AQUDAH, N., Japan Tohoku Earthquake. [online]. [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: https://www.academia.edu/9788425/Japan_Tohoku_Earthquake

- 5) BAŠTECKÁ, B., KELLER, F., SEDLÁKOVÁ, J., ŠIMR, K. Povodňová pomoc a spolupráce jako výraz sounáležitosti: Proč? Kdo? Kdy? S kým? Pro koho? Jak? In Dostál, J., Soukopová, J.. Dobrovolnictví a nestátní neziskové organizace při řešení následků povodní v ČR. Sborník z workshopu a semináře Protipovodňového vzdělávacího a výzkumného centra. Brno: Masarykova Univerzita, 2014. s. 33-44. ISBN 978-80-210-6713-4.
- 6) Bezpečnost. In: Ministerstvo vnitra ČR [online]. [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/pojmy-bezpecnost.aspx>
- 7) Bible. Český studijní překlad. 1. souborné vydání. vyd. Praha: Nakladatelství KMS, 2009. 1562 s. ISBN 978-80-86449-62-3
- 8) DAVEY, E.; BORTON, J.; FOLEY, M. A history of the humanitarian system: Western origins and foundations. Working paper. Humanitarian policy group.
- 9) Deset let po tsunami: ohlédnutí za největším projektem Adry. In: ADRA ČR [online]. 2014 [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <http://www.adra.cz/novinky/id/deset-let-po-tsunami-ohljednuti-za-nejvetsim-projektem-adry>
- 10) DOMRES, B. Medicína katastrof. Příspěvek na konferenci Katastrophenmedizin, Ahrweiler, 2001. Dostupné z: <http://www.unbr.cz/Data/files/pdf/SeminarMekaAhrweiler01.pdf>
- 11) DOSTÁL, J. Terorismus jako hospodářský fenomén 21. století. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Eduard Bakoš.
- 12) DOSTÁL, J. Ekonomická dimenze dobrovolnictví (při mimořádných událostech). Brno, 2014. Disertační práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Vladimír Hyánek.
- 13) FRIČ, P., VÁVRA, M. Tři tváře komunitního dobrovolnictví: neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus. Praha: Hestia, 2012, 137 s. ISBN 978-80-903696-9-6
- 14) JAYASURIYA, S., McCawley, P. The Asian Tsunami: Aid and Reconstruction after a Disaster. Cheltenham UK and Northampton MA USA: Edward Elgar, 2010.
- 15) Je dobré si připomínat příběhy lidí, kteří to zažili. In: ADRA ČR [online]. 2013 [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <http://www.adra.cz/novinky/id/je-dobre-si-pripominat-pribehy-lidi-kteri-to-zazili>
- 16) KAPUCU, N. Non-profit response to catastrophic disasters. Disaster Prevention and Management, 2007, 16.4: 551-561.
- 17) KENT, C. F., The Humanitarian Element in the Old Testament Legislation. The Biblical World. Vol. 18, No. 4 (Oct., 1901), pp. 270-283. The University of Chicago Press
- 18) MASLOW, A.H., A theory of human motivation. Psychological review, 1943, 50.4: 370.
- 19) National Police Agency of Japan, 2015. Damage Situation and Police Countermeasures associated with 2011 Tohoku district - off the Pacific Ocean Earthquake. Dostupné z: http://www.npa.go.jp/archive/keibi/biki/higaijokyo_e.pdf
- 20) SLICK, M. Manuscript evidence for superior New Testament reliability. The Christian Apologetics & Research Ministry. [online]. [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: https://carm.org/manuscript-evidence#footnote1_ihsr009
- 21) PAROS, R.; LAVIGNE, F., WASSIMER, P. a SARTOHADI, J. Coastal sedimentation associated with the December 26, 2004 tsunami in Lhok Nga, west Banda Aceh (Sumatra, Indonesia). Marine Geology(Elsevier) 238 (1–4): 93–106. 2007. doi:10.1016/j.margeo.2006.12.009.
- 22) SIMO, G.; BIES, A. L. The Role of Nonprofits in Disaster Response: An Expanded Model

of Cross-Sector Collaboration. Public Administration Review, 2007, 67.s1: 125-142.

- 23) ZEMAN, P. a kol., Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů. Brno: Ústav strategických studií vojenské akademie v Brně, 2002.
- 24) ZHANG, B. Top 5 Most Expensive Natural Disasters in History. AccuWeather.com. News & Video. Archived from the original on 12 April 2011. Retrieved 29 March 2011. [online]. [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <http://www.accuweather.com/en/weather-news/top-5-most-expensive-natural-d/47459?partner>